

Základy filozofie dialógu.

Nad slovenským prekladom Buberovej knihy *Ja a Ty*

Martin Buber: *Ja a Ty*. Prel. Peter Šajda, Bratislava: Petrus, 2024, 150 s.

MICHAL BIZOŇ, Katedra etickej a občianskej výchovy, Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Slovenská republika

BIZOŇ, M.: Foundations of the Philosophy of Dialogue. On the Slovak Translation of Buber's *I and Thou*
FILOZOFIA, 80, 2025, No 1, pp. 121 – 132

The year 2023 marked the centenary of the first publication of Buber's philosophical-poetic classic *I and Thou*, in which he introduced the foundations of his philosophy of dialogue. To mark the occasion, Peter Šajda has produced the first Slovak translation of the book, which appeared at the end of last year. In the first part of the review study, I give a brief characterization of this most important work by Buber in the context of his entire oeuvre. In the second part, I outline the most important thematic lines of the book. In the third part, I make some comments on the Slovak translation and edition and compare it with the Czech ones.

Keywords: Martin Buber – *I and Thou* – philosophy of dialogue – Peter Šajda

Úvod

V roku 2023 uplynulo sto rokov od prvého vydania Buberovej klasiky *Ja a Ty* (*Ich und Du*). Jubilejné výročie tohto najznámejšieho a najpopulárnejšieho diela Martina Bubera (1878 – 1965) si po celom svete rôznymi spôsobmi pripomínala nielen odborná, ale aj širšia verejnosť: organizovaním vedeckých konferencií, popularizačných prednášok, publikovaním príspevkov a kníh alebo vydávaním špeciálnych vydaní tohto diela. Storočnicu tohto jeho diela sme si v roku výročia pripomenuli aj na stránkach časopisu *Filozofia*, v jeho septembrovom čísle. Slovenského čitateľa, ktorý sa zaujíma o dielo tohto významného židovského mysliteľa 20. storočia však zaiste najviac potešilo, že v závere jubilejného roka sa na pultoch slovenských kníhkupectiev objavilo prvé slovenské vydanie

Ja a Ty. Knihu preložil Peter Šajda¹ a vydalo vydavateľstvo Petrus ako 10. zväzok edície Idea. Po knihách *Štyri mystériá – Chasidská duchovná cesta* (Buber 1995) a *Otázka jedincovi* (Buber 2018) ide doposiaľ len o tretí knižný preklad z Buberových prác do slovenčiny.²

I.

Knihá *Ja a Ty* má centrálné miesto nielen v korpuse celého Buberovho diela, ale je aj ústredným dielom filozofie dialógu, a ako podotýka Paul Mendes-Flohr (2023, xxiv), výnimočné miesto zaujíma aj „v kánone moderného myslenia – od filozofie po náboženské myslenie, od psychoterapie po antropológiu, od hermeneutiky po pedagogiku, od teológie po mierové štúdiá“. V rámci Buberovho myslenia ide o prelomové dielo, v ktorom položil základy svojej filozofie dialógu a ktorého vydaním formálne započala ďalšia – dialogická – etapa jeho tvorby. Prechod od skoršej preddialogickej etapy k dialogickej sa, samozrejme, neodohral z večera do rána. Kým koniec „mystickej fázy“, ako sám nazval toto obdobie svojej tvorby, možno datovať rokom 1914, tak za bezprostredný podnet k dialogickému obratu možno považovať jeho spor s blízkym priateľom Gustavom Landauerom (1870 – 1919) o interpretáciu vojnových udalostí, ktorý sa odohral na jar roku 1916. Podľa viacerých Buberových vyjadrení³ načrtol prvé kontúry budúceho diela *Ja a Ty* práve na jar roku 1916. Prvú hrubú verziu diela napísal na jeseň roku 1919 a jej konečnú podobu na jar roku 1922.

Buberovo *Ja a Ty* je najznámejším dielom filozofie dialógu – tohto *nového myslenia*, ako ho nazýval Franz Rosenzweig (1886 – 1929) – spomedzi prác, ktoré sa zrodili uprostred krajne ne-dialogickej skúsenosti tragických udalostí prvej svetovej vojny. Zrejme najstarším dokumentom filozofie dialógu je list, ktorý v roku 1916 poslal zo západného frontu na východný Eugen Rosenstock-

¹ Ide o druhý Šajdov prekladateľský počin. V roku 2018 ako popredný odborník na dielo dánskeho mysliteľa Sørensa Kierkegaarda preložil jednu z jeho najdôležitejších kníh *Choroba na smrť* (*Sygdommen til Døden*). Šajda je aj výborným znalcom Buberovho diela a myslenia, o čom svedčí množstvo jeho štúdií publikovaných doma i v zahraničí, ako aj všetky tri jeho doposiaľ vydané monografie, v ktorých mu venuje svoju pozornosť, no najmä *Buberov spor s Kierkegaardom* (Šajda 2013), ktorá je vôbec prvou slovenskou monografiou o Buberovi. Tak tiež bol jedným z prispievateľov do monotematického čísla *Filozofie*, venovaného stému výročiu vydania *Ja a Ty* (Šajda 2023a).

² Okrem toho vyšlo aj zopár kratších prekladov Buberových textov, respektíve úryvkov z jeho diel. Pozri napríklad Buber (1988a, 1988b).

³ Ku genéze vzniku diela *Ja a Ty*, ktoré pôvodne zamýšľal ako prvý zväzok väčšieho päťzväzkového diela sa Buber vyjadruje na poslednej nečíslovanej strane jeho prvého vydania z roku 1923, ako aj na ďalších miestach (Buber 2019a, 209, pozn. č. 1; 2019c, 232 – 234; 2019d, 243).

Huessy (1888 – 1973) priateľovi Rosenzweigovi. List neskôr vychádza v prepracovanej podobe aj knižne pod názvom *Aplikovaná psychológia* (*Angewandte seelenkunde*) (1924) a mal rozhodujúci vplyv na vznik Rosenzweigovho diela *Hviezda vykúpenia* (*Der Stern der Erlösung*, 1921) (Heiden – Kroesen – Olst 2015, xi). Okrem priateľstva s Landauerom a jeho kritickým listom z 12. mája 1916, malo podľa Riwky Horwitzovej (1978, 166 – 241; pozri tiež Horwitz 1984) na definitívnu podobu Buberovho základného diela vplyv aj priateľstvo s Rozenzweigom a rozhodujúcim spôsobom aj čítanie *Pneumatologických fragmentov* (*Das Wort und die geistigen Realitäten – Pneumatologische Fragmente*, 1921) Ferdinanda Ebnera (1882 – 1931), hoci Buber (2019b, 211; 2019c 233) závislosť na jeho myšlienkach popieral.

V snahe o čo najpresnejšie zaradenie býva Buber označovaný za filozofa, teológa, mystika alebo dokonca básnika, sám sa však radšej označoval za atypického človeka (Buber 1967, 689). Táto atypickosť by sa dala vzťahovať aj na jeho útlú knižku *Ja a Ty*, ktorá je zároveň filozofická, ako aj poetická; filozofický jazyk sa v nej často strieda s básnickými obrazmi. Výklad problematiky je na mnohých miestach popretkávaný dialogickými prvkami oslovenia, ktorými sa autor obracia na čitateľa a chce ho priviesť k dialógu. Namiesto metódy prísnych dôkazov používa Buber skôr metódu poukazovania na to, čo považuje za podstatné. Ako opakovane hovoril:

Nemám žiadne učenie. Iba na niečo poukazujem. Poukazujem na skutočnosť, poukazujem na niečo v skutočnosti, čo nebolo alebo bolo príliš málo videné. Beriem toho, kto počúva, za ruku a vediem ho k oknu. Otváram okno a ukazujem na to, čo je vonku. Nemám žiadne učenie, ale vediem rozhovor (Buber 1967, 693).

Mnohí preto nazerali na knihu *Ja a Ty* z hľadiska jej literárno-poetických kvalít, ktoré zaiste prispeli k jej príťažlivosti a obľúbenosti u čitateľov, no zároveň komplikujú jej porozumenie. Napríklad Mendes-Flohr (2023, xix) o nej hovorí ako o „filozofickej básni“ a Robert E. Wood (1969, 29), na základe jej vnútornej výstavby, dokonca ako o „akejsi romantickú symfóniu“. Kniha je rozdelená do troch častí bez vlastných nadpisov, pričom každá časť je ďalej vnútorne členená na menšie celky – paragrafy –, ktorých je dovedna 61.⁴

II.

V prvej časti knihy (§§ 1 – 30), zvlášť na jej prvých stránkach (§§ 1 – 8, 9 – 12), uvádza Buber vo veľmi stručnej, no výstižnej podobe jej základné východiská

⁴ Wood (1969, 30 – 31) vypracoval aj detailné grafické znázornenie celej štruktúry knihy.

a témy, ktoré postupne v ďalších častiach rozvíja a prehľbuje. Viaceré zo základných myšlienok sa v knihe opakujú, neraz aj v doslovnej podobe.⁵ Základným antropologickým východiskom Buberovej filozofie dialógu je chápanie človeka ako bytosti vzťahovej. Vzťah, ako už napovedá samotný názov, je teda aj ústrednou kategóriou celej knihy. Buber rozlišuje dva základné vzťahy človeka k svetu, a to podľa toho, či sa k nemu vzťahuje celou svojou bytosťou alebo nie. Kým prvý vzťah, vyznačujúci sa bezprostrednosťou, bezpodmienečnosťou, vzájomnosťou, otvorenosťou a prítomnosťou nazýva vzťahom Ja-Ty, druhý, vyznačujúci sa sprostredkovanosťou, podmienenosťou, účelovosťou, jednostrannosťou a predmetnosťou nazýva vzťahom Ja-Ono. Rozdiel medzi obidvoma však nespočíva, ako sa viacerí nesprávne domnievali, v ontologickej konštitúcii náprotivku, ku ktorému sa človek vzťahuje, ale v samotnom spôsobe vzťahovania sa k nemu.⁶ V tejto časti (§§ 9 – 12, 12 – 16) Buber taktiež vymedzuje tri (*de facto* štyri) oblasti vzťahu Ja-Ty, ktorými sú vzťah človeka k prírode, k druhým ľuďom, k formám ducha⁷ a dodáva, že „v každom Ty oslovujeme večné Ty, v každej sfére jej vlastným spôsobom“ (§ 9, 12), čím prvýkrát odhaľuje hlavnú tému knihy a jadro celej svojej filozofie dialógu, ktorým je prepojenie vzťahu človeka k Bohu, so všetkými jeho ostatnými vzťahmi k svetu (Buber 2019d, 243; 1967, 694). Rozšírenie vzťahu Ja-Ty na mimoludské entity otvára na jednej strane možnosti uvažovania o jeho koncepcii z perspektívy environmentálnej filozofie (porov. Heinze 2013; Kuchtová 2022; 2023), no na druhej strane treba povedať, že za toto rozšírenie si vyslúžil rozsiahlu kritiku, ktorá ho obviňuje buď z antropomorfizmu, animizmu či panpsychizmu, alebo mysticizmu ako pozostatku jeho preddialogického myslenia.⁸ Napriek všetkým týmto námietkam a azda i vnútorným pochybnostiam sa Buber nikdy nevzdal presvedčenia o možnosti existencie bytostného vzťahu medzi človekom a prírodou. Neskôr však pripustil, ako uvádza Maurice Friedman (1983, 253), že ak by ešte raz písal knihu *Ja a Ty*, hľadal by iný slovník, ktorý by lepšie vyjadril rozdiel medzi medziľudskými vzťahmi a vzťahmi s mimoludskými entitami.

⁵ Napríklad hneď prvá veta knihy: „Svet je pre človeka dvojaký podľa jeho dvojakého postoja.“ (Buber 2024, § 1, 9; § 29, 34).

⁶ Vzťah Ja-Ty nezodpovedá vzťahu človeka k osobám a vzťah Ja-Ono vzťahu k veciam. Bližšie k tomu pozri Bizoň (2017, 26 – 42).

⁷ Namiesto „duchovné súcnosti“ ako Šajda prekladá nemecký výraz *die geistige Wesenheiten* (§ 9, 12), uprednostňujem v zhode s Woodom (1969 43, p. č. 38) pojem „formy ducha“, ktorý ako sa domnievam, lepšie vystihuje to, čo mal Buber na mysli.

⁸ V súvislosti so vzájomnosťou som sa tejto kritike podrobne venoval v knihe *Vzájomnosť medzi Ja a Ty – Dialogická filozofia Martina Bubera* (Bizoň 2017). V súčasnosti aktuálnou otázkou možnosti vzťahu Ja-Ty k prístrojom sa zaoberá Šajda (2023b).

Popri uvedených témach venuje Buber v prvej časti rozsiahlu pozornosť aj tomu, aby na príkladoch zo života primitívneho človeka a dieťaťa preukázal platnosť tézy o primárnosti Ty, že: „Na začiatku je vzťah“ (§ 23, 23).

Podľa Waltera Kaufmanna (1970, 38), autora druhého anglického prekladu *Ja a Ty*, nie je cieľom knihy šírenie poznania o Bohu, ale diagnóza určitých negatívnych tendencií v modernej spoločnosti, ktoré Buberovi umožňujú uvažovať o nej ako o „chorej“ (§ 36, 53 – 60).⁹ Tejto téme sa Buber venuje v druhej časti knihy (§§ 31 – 43). Diagnóza, ktorú stanovuje, súvisí so skutočnosťou, že pre dejiny jednotlivca, ako aj ľudského rodu je príznačné, že sa vyznačujú neustálym rastom sveta Ono (§ 31, 41), ktorý však nie je ničím inherentne zlým (§ 34, 49). Dištinkcia medzi slovami Ja-Ty a Ja-Ono nezodpovedá rozdielu medzi dobrým a zlým. Ono sa stáva zlým až vtedy, keď sa život individuálneho človeka alebo spoločenstva vychýli z polohy plodného striedania sa medzi obidvoma slovami do polohy ustrnutia v slove Ja-Ono. Sprievodným javom neustáleho rastu sveta predmetnosti je aj nárast a rozvoj schopnosti človeka tento svet zakúšať a užívať, ktorý sa deje na úkor rozvoja schopnosti vstupovať do bezprostredných vzťahov (§ 31, 42 – 43). Svet slova Ono zatláča svet slova Ty. Na tom, že v živote človeka prevláda svet slova Ono sa teda podieľa synergia dvoch pohybov. Prvý pohyb smeruje od nárastu predmetnosti, ktorý sprevádza nárast schopnosti zakúšať a užívať, ktorá potláča schopnosť človeka vstupovať do vzťahu. Druhý, akoby spätný pohyb, sa odvíja od oslabenej schopnosti človeka vstupovať do vzťahu, ktorá tak necháva priestor pre väčšiu realizáciu zakúšania a užívania.

Vo sfére medziľudských vzťahov sa nárast slova Ono prejavuje tým, že dochádza k jej rozštiepeniu na dve oblasti. Na oblasť inštitúcií, ktoré sú tým, čo sa nachádza „vonku“, a na oblasť citov, ktoré sú tým, čo sa nachádza „vnútri“. Podľa Bubera nemôžu inštitúcie ani city, oddelené od Ty, poskytovať skutočný verejný a skutočný osobný život, pretože človeka poznajú iba ako exemplár alebo predmet, a nie ako osobu alebo ako spoločenstvo (§ 33, 47 – 49). Kľúčovou podmienkou obnovy obidvoch podôb ľudského života je prítomnosť Ty, t. j. uskutočňovanie bytostných vzťahov medzi ľuďmi, či už na úrovni jednotlivcov alebo na úrovni vzťahov k viacerým ľuďom.

V tretej časti knihy (§§ 44 – 61) Buber rozvíja svoje už skôr naznačené úvahy o vzťahu človeka k Bohu, v ktorom ako jedinom „sú bezpodmienečná výlučnosť a bezpodmienečné zahrnutie jedno“ (§ 47, 78; § 53, 97). Vzťah človeka k večnému Ty zahŕňa v sebe všetky ostatné bytostné vzťahy k svetu, ktoré

⁹ Táto časť textu vychádza z mojej knihy (porov. Bizoň 2017, 76 – 77; Bizoň 2021).

od neho nemožno oddeliť. Človek nestretáva Boha prostredníctvom toho, že sa odvracia od sveta, ale naopak, prostredníctvom toho, že sa k nemu obracia, pričom najdôležitejší význam pripisuje Buber bytostným vzťahom človeka k druhým ľuďom, lebo práve tie sú „ozajstným obrazom vzťahu k Bohu“ (§ 56, 101). Hoci je teda vzťah človeka k Bohu a k druhým ľuďom, čo do svojej štruktúry rovnaký, predsa len je medzi nimi jeden podstatný rozdiel, ktorý súvisí s ontologickou konštitúciou náprotivku. Kým stvorenie sa môže pre človeka stať Ty aj Ono (podľa jeho postoja k nemu), tak Boh sa zo svojej podstaty nikdy nemôže stať Ono (§ 44, 75; § 61, 109). Paradoxne, táto výpoveď o Bohu, ako aj všetky ostatné, sa však pohybuje v jazyku slova Ono. Do rámca týchto úvah Buber začlenil aj ostrú kritiku rozličných tradícií mystickej skúsenosti zjednotenia človeka s Bohom, ktoré z rôznych dôvodov v konečnom dôsledku rušia vzťah k Bohu, pretože ten je možný iba tam, kde je podvojnoscť, kde existuje reálna odlišnosť medzi Ja a Ty, medzi človekom a jeho náprotivkom (Buber 2017, 287). Mimochodom, ide o najdlhší paragraf (§ 50) celej knihy, čo zaiste nie je náhoda, keďže prostredníctvom kritiky mystiky sa Buber kriticky vyrovnáva aj so svojou vlastnou minulosťou.

Aplikujúc Buberovu vlastnú terminológiu na jeho dielo, môžeme povedať, že hoci je napísané v jazyku slova Ono, chce sa stať pre čitateľa jeho bezprostredným náprotivkom – Ty –, no zároveň pre neho musí byť aj predmetom dôkladnej analýzy – Ono –, aby pred ním mohlo, prostredníctvom vôle a milosti, opäť vystúpiť vo svojej bezprostrednosti.

III.

Teraz by som rád uviedol niekoľko poznámok k slovenskému prekladu a vydaniu knihy a porovnal ho s českými prekladmi a vydaniaми, ktoré mal doposiaľ slovenský čitateľ k dispozícii. Ako prvú otázku, ktorú si musí prekladateľ tohto diela položiť a zodpovedať je, ktoré jeho vydanie bude prekladať. Ponúkajú sa dve možnosti: buď prvé vydanie z roku 1923 alebo vydanie, ktoré Buber pripravil a zahrnul do prvého zväzku súborného vydania svojich diel *Werke* z roku 1962. Pokiaľ viem, nemecké vydania po roku 1962 vychádzajú práve z tejto druhej predlohy. Výnimkou je text *Ich und Du*, obsiahnutý v štvrtom zväzku kritického vydania Buberových spisov *Martin Buber Werkausgabe*, ktorý je, tak ako všetky ostatné texty zahrnuté do tejto edície, kópiou prvého vydania. Slovenský preklad vychádza z pôvodného vydania z roku 1923, čo jeho autor zdôvodňuje jednak tým, že ním „začína komplexná recepcia diela“ (Šajda 2024, 130) a jednak tým, že v neskorších vydaniach nerobil Buber výraznejšie úpravy (Šajda 2024,

128). Je pravda, že žiadna z viac ako päťdesiatich úprav, ktoré v neskorších vydaniach postupne urobil, nie je z hľadiska celkového vyznenia knihy zásadná. Väčšinou ide o drobné úpravy, ako nahradenie či doplnenie niektorých slov alebo zlúčenie odsekov, inokedy zas naopak vypustenie niektorých slov či viet.¹⁰ Je zrejmé, že upozorňovanie čitateľa na všetky tieto zmeny nie je zámerom vydania, pretože je určené aj širšej verejnosti, ktorá o takéto detaily nemusí javiť záujem a navyše by to nadmerne rozšírilo poznámkový aparát. Napriek tomu, uvítal by som, ak by autor prekladu aspoň na niektoré významnejšie z nich upozornil. Mám na mysli najmä „väčšie“ vypustenia, ako sú motto knihy, prvá veta druhého paragrafu a ďalšie, ktorých zas nie je až tak veľa. Za zmienku stojí napríklad aj zmena pôvodnej interpretácie zjavenia Božieho mena (Ex 3, 14) „Ja som, ktorý som“ (*Ich bin der ich bin*) (§ 60, 109), ktorú Buber (2014, 145) neskôr odmietol a nahradil ju novou interpretáciou, ktorej význam je asi nasledovný „Budem tu, ako ten, ktorý tu budem“ (*Ich bin da als der ich da bin*) (Buber 1962, 154). Najväčšie nóvum, ktoré však nie je priamym zásahom do textu knihy, prinieslo nové vydanie *Ich und Du* z roku 1958. Buber k nemu pripojil *Doslov*, v ktorom odpovedá na otázky čitateľov ohľadom problematiky vzájomnosti a vzťahu Ja-Ty.¹¹

Český preklad *Ja a Ty*, ktorého autorom je Jiří Navrátil, vyšiel prvýkrát v roku 1969 a v nezmenenej podobe aj v rokoch 1995 a 2005. Preklad taktiež vychádzal z prvého vydania, no na niekoľkých miestach sa od neho odchyľuje, a to najmä v podobe vynechaní niektorých viet alebo ich častí. Na tieto nedostatky upozorňuje ostatné české vydanie z roku 2016, ktoré je revidovanou podobou Navrátilovho prekladu, doplneného o *Doslov*. Na tomto vydaní sa prekladateľsky podieľal aj Petr Babka.¹² Redakčné poznámky, upozorňujúce na zmeny oproti predchádzajúcim českým vydaniam, však túto skutočnosť nereflektujú, čo zahmlieva rozdiel medzi odchýlkami, ktoré vznikli pri prekladaní z prvého vydania (1923) a odchýlkami, ktoré sú dôsledkom zmien v neskorších vydaniach *Ich und Du*.

Slovenské vydanie podobnými nedostatkami netrpí. V porovnaní s českými prekladmi oceňujem aj autorovu interpretačnú zdržanlivosť pri prekladaní termínov ako „slovo“ (§ 50, 94; § 61, 115) alebo „stred“ (§ 33, 48; § 35, 51;

¹⁰ Ku kompletnému zoznamu úprav pozri Losch – Witte (2019, 288 – 321).

¹¹ Text *Doslovu* je dostupný aj v slovenčine, pozri Buber (2020).

¹² Údaje o predlohe prekladu, uvedené v titulnom liste, považujem z viacerých dôvodov za nesprávne, no na základe nepresnej redakčnej poznámky zo strany 97 sa domnievam, že išlo o vydanie z roku 1962 (aspoň pokiaľ ide o *Doslov*).

§ 54, 98; § 61, 111, 112). Obidve, na rozdiel od Navrátila inšpirovaného anglickým prekladom Ronalda Gregora Smitha, píše s malými začiatočnými písmenami, čo považujem za vhodnejšie. Šajda (2024, 141, pozn. č. 25) to zdôvodňuje tým, že Buber v texte tieto slová nijak graficky nezvýraznil, aby ich odlíšil od ostatných podstatných mien, keďže v nemčine sa všetky píšu s veľkým začiatočným písmenom. Použitie veľkých začiatočných písmen evokuje v čitateľovi až príliš úzku spojitosť s Bohom a to aj na miestach, na ktorých to nemusí byť adekvátne. Príkladom je už spomenutá pasáž, v ktorej Buber hovorí o obnove verejného a osobného života, a v ktorej kladie na vznik pravého spoločenstva dve podmienky: všetci členovia majú bytostný vzťah k živému strediu a zároveň aj medzi sebou navzájom (§ 33, 48). Interpretácie toho, čo mal Buber na mysli pod slovným spojením „živý stred“ sa rôznia (porov. Mendes-Flohr 1976; Mulligan 1969; Avnon 1933; Guilherme 2015; Wood 1969) a vôbec nie je jednoznačné, že by ním mal byť Boh, ako naznačuje Smithov a Navrátilov preklad. Oveľa neskôr, pri inej príležitosti a na inom mieste, Buber (1970, 68) vysvetľuje obidve podmienky na príklade pravého spoločenstva chasidov a hovorí, že v strede chasidského spoločenstva stojí *cadik*, ktorý pomáha chasidom, či už ako jednotlivcom alebo ako celku, osvedčovať ich vzťah k Bohu v posväcovaní každodennosti a na základe toho žiť medzi sebou navzájom ako bratia, čiže „živým stredom“ sa myslí človek a nie Boh.

Uvediem ešte jednu terminologickú poznámku. V druhej časti knihy (§ 36) Buber rozlišuje medzi dvomi podobami slobody, ktorým zodpovedajú dve podoby osudovosti. Kým preklad prvej dvojice pojmov *Freiheit* (sloboda) a *Willkür* (svojevôľa) je bezproblémový, tak preklad druhej dvojice *Schicksal* a *Verhängnis* už taký bezproblémový nie je, keďže pre Buberovo rozlíšenie medzi nimi slovenčina nemá adekvátne ekvivalenty. Preklad týchto dvoch pojmov do slovenčiny je tak vecou voľby. Šajda prekladá nemecké *Schicksal* ako *údel* a *Verhängnis* ako *osud*. Upozorňujem na to preto, lebo Navrátil prekladá ako *osud* prvý z pojmov (*Schicksal*) a druhý (*Verhängnis*) ako *sudba*. Slovenský čitateľ, zvyknutý na terminológiu českého prekladu, si tak bude musieť navyknúť na iné používanie pojmu *osud* ako doposiaľ, čo mu môže chvíľu trvať.

Záver

Na záver by som sa pár slovami rád vyjadril k slovenskému vydaniu *Ja a Ty* ako celku. Kniha okrem samotného prekladu, ktorý na všetkých miestach verne sleduje svoju predlohu, vrátane takého detailu, ako je uvedenie krátkej

Buberovej poznámky o vzniku tohto diela z poslednej nečíslovanej strany originálneho vydania,¹³ obsahuje aj poznámkový aparát a záverečnú štúdiu – obidve vypracované autorom prekladu. Jednu inováciu oproti originálu by som však privítal, a to očíslovanie jednotlivých paragrafov knihy, ktoré značne uľahčuje orientáciu v texte, ako aj prácu s ním.¹⁴ *Ja a Ty* sa nečíta ľahko, keďže ide o veľmi hutnú knihu, navyše, napísanú poetickým jazykom, preto jej vydania bývajú doplnené o vysvetľujúce poznámky, štúdie či, ako v prípade ostatných českých vydaní (1995, 2005, 2016), o prehľadný súhrn knihy. Poznámky obsiahnuté v slovenskom vydaní sa zameriavajú predovšetkým na vysvetlenie menej známych termínov, ako napríklad dryáda, mana, orenda, brahman a ďalšie, ktoré sa nachádzajú v texte, a na identifikovanie zdrojov, s ktorými Buber počas písania diela pracoval, no o ktorých sa explicitne nezmieňuje. Poznámkový aparát nie je taký rozsiahly a detailný, ako napríklad ten, ktorý vypracoval Lang (2021), či Mendes-Flohr (Buber 2023), no domnievam sa, že pre väčšinu čitateľov bude dostačujúci a pre všetkých obohacujúci. V záverečnej štúdii, ktorá je napísaná jasným a prístupným jazykom, predstavuje Šajda čitateľovi okolnosti vzniku tohto diela, ako aj jeho základné tematické línie a odhaľuje aj viacerých – v texte skrytých – Buberových partnerov, s ktorými v ňom viedol dialóg. V neposlednom rade by som rád vyzdvihol aj estetické kvality slovenského vydania, k čomu okrem jednoduchého dizajnu zaiste prispelo i väčšie písmo, hrubší papier a pevná väzba, ktoré pomôžu zachovať túto filozofickú klasiku v dobrej kondícii aj pri častom a intenzívnom používaní.¹⁵ V knižniciach slovenských čitateľov sa toto vydanie určite nestratí. A napokon, napriek tomu, že Kaufmann (1970, 44) v úvodnej eseji k svojmu prekladu označil knihu za nepreložiteľnú, musím povedať, že slovenský preklad tejto najťažšej Buberovej knihy¹⁶ považujem za veľmi vydarený.

¹³ Len pre zaujímavosť, táto poznámka chýba dokonca aj v kritickom vydaní *Ich und Du*, v rámci 4. zväzku *Martin Buber Werkausgabe*. Spomína sa až v komentári k dielu (Losch – Witte 2019, 265).

¹⁴ K odkazovaniu na čísla paragrafov ma kedysi inšpiroval R. E. Wood (1969). Dnes je číslovanie súčasťou nemeckého vydania *Ich und Du*, ktoré pripravil Bernhard Lang (Buber 2021) ako aj reedície Kaufmannovho prekladu do angličtiny pri príležitosti stého výročia, ktorú pripravil Mendes-Flohr (Buber 2023). Nanešťastie, číslovanie nie je úplne identické, pretože Kaufmann vo svojom preklade, či už omylom alebo zámerne, zlúčil prvé dva paragrafy tretej časti do jedného, takže namiesto pôvodných 61 má toto vydanie len 60 paragrafov.

¹⁵ Osobne som už opotreboval viacero jej vydaní v mäkkej väzbe.

¹⁶ Takto ju Buber sám charakterizoval v liste Dagovi Hammarskjöldovi z 23. augusta 1961 v odpovedi na jeho otázku, ktorú z jeho kníh by bolo najlepšie preložiť do švédčiny (Buber 1975, 527). Keď sa 18. septembra 1961 v Severnej Rodézii, počas mierovej misie vo východnej

Literatúra

- AVNON, D. (1993): The "Living Center" of Martin Buber's Political Theory. *Political Theory*, 21 (1), 55 – 77.
- BIZOŇ, M. (2017): *Vzájomnosť medzi Ja a Ty. Dialogická filozofia Martina Bubera*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave.
- BIZOŇ, M. (2021): Fragmety o odchádzaní. List Teodorovi Münzovi. *Ostium*, 17 (1).
- BUBER, M. (1923): *Ich und Du*. Leipzig: Insel Verlag.
- BUBER, M. (1962): Ich und Du. In: Buber, M.: *Werke, Bd. 1*. München: Kösel & Lambert Schneider, 77 – 170.
- BUBER, M. (1967): Replies to My Critics. In: Schillp, P. A. – Friedman, M. (eds.): *The Philosophy of Martin Buber*. La Salle: Open Court, 689 – 744.
- BUBER, M. (1970): Interrogations of Martin Buber. In: Rome, S. – Rome, B. (eds.) *Philosophical Interrogations*. New York: Harper Torchbook, 13 – 117.
- BUBER, M. (1975): *Briefwechsel aus sieben Jahrhunderten. Bd. III: 1938-1965*. Ed. by G. Schaefer. Heidelberg: Lambert Schneider.
- BUBER, M. (1988a): Ako môže vzniknúť spoločenstvo [úryvok]. *Fragment-K*, 1 (1), 1 – 3.
- BUBER, M. (1988b): Kolektív a spoločenstvo. *Fragment-K*, 1 (1), 3 – 5.
- BUBER, M. (1995): *Štyri mystériá: chasidská duchovná cesta*. Prel. Moše ben Abraham, Bratislava: Gardenia.
- BUBER, M. (2014): Königtum Gottes (1932). In: *Martin Buber Werkausgabe. Bd. 15*. Ed. by S. H. Brody. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 93 – 241.
- BUBER, M. (2017): Das Problem des Menschen. In: *Martin Buber Werkausgabe. Bd. 12*. Ed. by Ashraf Noor. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 221 – 312.
- BUBER, M. (2018): *Otázka jedincovi*. Prel. M. Bizoň. Bratislava: Hronka.
- BUBER, M. (2019a): Vorwort [zu *Dialogisches Leben*]. In: *Martin Buber Werkausgabe. Bd. 4*. Ed. by P. Mendes-Flohr. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 209 – 210.
- BUBER, M. (2019b): Martin Buber und Ferdinand Ebner. In: *Martin Buber Werkausgabe. Bd. 4*. Ed. by P. Mendes-Flohr. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 211.
- BUBER, M. (2019c): Nachwort [zu „Die Schriften über das dialogische Prinzip“]. In: *Martin Buber Werkausgabe. Bd. 4*. Ed. by P. Mendes-Flohr. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 229 – 240.
- BUBER, M. (2019d): Nachwort [zu *Ich und Du*]. In: *Martin Buber Werkausgabe. Bd. 4*. Ed. by P. Mendes-Flohr. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 243 – 251.
- BUBER, M. (2020): Ja a Ty – o vzájomnosti v stupňoch bytia. [Online.] Prel. M. Bizoň. In: *Ostium*, 16 (1). Dostupné na: <https://ostium.sk/language/sk/ja-a-ty-o-vzajomnosti-v-stupnoch-bytia/>
- BUBER, M. (2021): *Ich und Du. Mit einem Nachwort und Anmerkungen von Bernhard Lang*. Ditzingen: Reclam.

Afriku, tragicky zrušilo lietadlo generálneho tajomníka OSN, Hammarskjöld mal pri sebe sedem strán rukopisu prekladu Buberovho *Ja a Ty*, na ktorom podľa všetkého pracoval aj počas svojho posledného letu.

- BUBER, M. (2023): *I and Thou. 100th Anniversary Introduction and Notes by Paul Mendes-Flohr*. Trans. by W. Kaufmann. New York: Free Press.
- BUBER, M. (2024): *Ja a Ty*. Prel. P. Šajda. Bratislava: Petrus.
- FRIEDMAN, M. (1983): *Martin Buber's Life and Work: The Later Years, 1945-1965*. New York: Dutton.
- GUILHERME, A. (2015): Reflexions on Buber's 'Living-Centre': Conceiving of the Teacher as 'The Builder' and Teaching as a 'Situational revelation'. *Studies in Philosophy and Education*, 34, (3), 245 – 262. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11217-014-9429-0>
- HEIDEN, H. van der – KROESEN, O. – OLSST, H. van (2015): Introduction. In: Rosenstock-Huessy, E.: *Practical Knowledge of the Soul*. Trans. by M. Huessy – F. von Moltke. Eugene, OR: Wipf – Stock, x – xxxiii.
- HEINZE, E.-M. (2013): Natur als Du. Reflexionen zur Bedeutung des Dialogos mit der Natur bei Martin Buber. In: Reichert, T. – Siegfried, M. – Waßmer, J. (eds.): *Martin Buber neu gelesen*. Lich: Verlag Edition AV, 326 – 352.
- HORWITZ, R. (1978): *Buber's Way to I and Thou: An Historical Analysis of and the First Publication of Martin Buber's Lectures 'Religion als Gegenwart'*. Heidelberg: Verlag Lambert Schneider.
- HORWITZ, R. (1984): Ferdinand Ebner as a Source of Martin Buber's Dialogic Thought in *I and Thou*. In: Gordon, H. – Bloch, J. (eds.): *Martin Buber. A Centenary Volume*. New York: KTAV Publishing House Inc., 121 – 138.
- KAUFMANN, W. (1970): I and You. A Prologue. In: Buber, M.: *I and Thou*. Trans. by W. Kaufmann. New York: Charles Scribner's Sons.
- KUCHTOVÁ, A. (2022): Pojem inakosti a environmentálna filozofia – Emmanuel Levinas a Martin Buber. *Filozofia*, 77 (2), 85 – 96. DOI: <https://doi.org/10.31577/filozofia.2022.77.2.2>
- KUCHTOVÁ, A. (2023): Hierarchy in Society, and What About Nature? *Filozofia*, 78 (7), 578 – 586. DOI: <https://doi.org/10.31577/filozofia.2023.78.7.5>
- LANG, B. (2021): Anmerkungen. In: Buber, M.: *Ich und Du*. Ditzigen: Reclam, 121 – 159.
- LOSCH, A. – WITTE, B. (2019): Einzelkommentare. Ich und Du. In: *Martin Buber Werkausgabe. Bd. 4*. Ed. by P. Mendes-Flohr, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 265 – 330.
- MENDES-FLOHR, P. (1976): Martin Buber's Concept of the Centre and Social Renewal. *The Jewish Journal of Sociology*, 18 (1), 17 – 26.
- MENDES-FLOHR, P. (2023): 100th Anniversary Introduction. In: Buber, M.: *I and Thou*. Trans. by W. Kaufmann, New York: Free Press, ix – xxiv.
- MULLIGAN, J. E. (1969): Teilhard and Buber. *Religion in Life*, 38 (3), 362 – 382.
- ŠAJDA, P. (2013): *Buberov spor s Kierkegaardom. O vzfahu náboženstva k etike a politike*. Bratislava: Kalligram.
- ŠAJDA, P. (2023a): A Strange Homology: Buber's and Junger's Descriptions of the Fighting Individual. *Filozofia*, 78 (7), 533 – 547. DOI: <https://doi.org/10.31577/filozofia.2023.78.7.2>

- ŠAJDA, P. (2023b): Môže mať človek vzťah Ja-Ty k prístroju? O hraniciach Buberovej filozofie dialógu. In: Vydrová, J.: *Otázka človeka. Vzťahy medzi ľudským a nie-ľudským*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, 40 – 51.
- ŠAJDA, P. (2024): Buberov dialogický manifest: filozoficko-poetická klasika. In: Buber, M.: *Ja a Ty*. Prel. P. Šajda. Bratislava: Petrus, 127 – 150.
- WOOD, R. E. (1969): *Martin Buber's Ontology: An Analysis of I and Thou*. Evanston, IL: Northwestern University Press.

Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0089/25 Človek ako kozmický fenomén z multidisciplinárnej perspektívy.

Michal Bizoň
Univerzita Komenského v Bratislave
Pedagogická fakulta
Katedra etickej a občianskej výchovy
Račianska 59
813 34 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: bizon@fedu.uniba.sk
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6576-4245>